

Curs 2018-2019
Graduat Universitari
Senior

ASSIGNATURA: LA CULTURA DE CASTELLÓ I EL SEU MARC DE REFERÈNCIA
Codi 3029 3r curs. Credits 2 Primer semestre: Setembre-October 2018
Professor: José Juan Sidro Tirado.

Sessió 2^a.- 02-10-2018 / 17:45-19:00 HA1106AA

2.- Referents de vida:

2A.- Personatges: 2A1. Populars i Anònims / 2A2. Intel·lectuals, Artistes, "Sabuts"

2- Referents de vida:

2A.- Personatges

Justificació :

Es diu que els grecs, reconeguda la seua saviesa per tots, no escrivien necrològiques, simplement es preguntaven si l'absent havia tingut passió. Era suficient per a conèixer-lo. I és que semblava important saber que havien fet com a membres de la col·lectivitat, a que havien dedicat el seu temps, però es tenia en compte bàsicament si havien posat entusiasme en els seus treballs, reespecte als altres en les seues relacions, afecte a les coses que feien i, sobreto, si en les seues històries personals havia passió.

En aquesta segona sessió intentarem apropar-nos al coneixement d'un gran nombre de persones i personatges que al llarg de la historia han fet ostentació del seu castellerisme, deixant empremta directament o indirectament en la nostra cultura.

És veritat que els pobles són grans si ho és la grandesa dels seus veïns, per tant, cal conèixer i difondre, la vida, obra, accions o simples anècdotes d'aquestes persones, per ajudar-nos a recrear-nos en la historia més positiva de la nostra ciutat.

La història viva de la cultura de Castelló es basa també en la vivència de les persones que l'han feta possible. Intel·lectuals, comerciants, Mestres, tertulians, metges, notaris, auditors, advocats, empresaris, sacerdots, escriptors, restauradors, músics, artistes... conformen per més de 7 segles de la nostra existència com a poble, el formidable elenc de persones que han viscut, han patit, han gaudit, però sobretot han fet ciutat i han professat castellerisme. Naturalment, no estan tots els que són, però si són tots els que estan.

Intentarem una passejada pels noms i les vides que han ajudat a construir un Castelló actual, modern, pròsper i amb una gran quantitat de vida. Una anàlisi d'éssers humans, populars, en alguns casos poc coneguts i gairebé en l'oblit, al costat d'altres vertaders baluards, "sabuts", que enriqueixen la cultura castellanera.

Es tracta d'un acostament humà a persones de totes les classes socials de Castelló. Homes i dones que han fet alguna cosa especial, una miqueta o un gran esforç, motivant que el poble els veja com a models, com a guies de comportament o d'actes d'un do admirable. A través d'ells ens apropem a la intrahistòria de Castelló, una estampa, el desconeixement de la qual deixaria incomplet el panorama cultural de la nostra ciutat.

2A1.- Populars i anònims

Castelló, com qualsevol altre poble o ciutat, ha comptat al llarg de la seua història amb una prole de personatges populars, especialment recordats i estimats per tots aquells que han conegut la seua història.

D'alguns d'ells hem pogut tenir referències com a models de cultura popular, per la seua condició de bones persones i de gran civisme.

Perot de Granyana

Segons conta la llegenda Perot de Granyana fou un humil llaurador castellanenc, que l'any 1366, mentre estava llaurant, va alçar una pedra tocant a les arrels d'un lledoner, baix la qual va aparèixer la imatge de la Verge Maria, d'ací el seu nom de Verge del Lledó.

El primer relat de la troballa i, per tant, la referència a Perot, arriba a nosaltres a través d'una còpia d'una altra còpia i d'una altra, considerant-se que inicialment formava part del Llibre del bé i del mal, de la ciutat i regne de València. Tanmateix una acurada anàlisi filològica de les particularitats i termes emprats al text i una edició facsímil d'aquest llibre de 1777, demostren que a aquest fragment mai va formar part d'aquell llibre.

En lo any 1366 en la ocasió que Perot de Granyana llauraba en lo seu camp sucehí que si le pararen los bous al temps que feya transit per desus un almesquer: forseja pera que pasaren Avant i habent donat un pas de el rell salta

una rail et statium de sus ella una ymatge de madona Santa Mariaqual prngué ab gran devoció y regosig é pus la porta a el poblatpera la enseñanza hon llavors li prestaren la santa reverencia, e ab determinació dels jurat, li alzaren capella á hon encontrada foch.

A més a més d'aquest relat falsament medieval, coneixem també una altra antiga versió escrita sobre els orígens de Lledó i Perot, datada el 1563, de l'historiador borrianenc Rafael Martí de Viciano a qui en la seua Crònica de l'ínclita i coronada Ciutat de València i el seu Rege, ens diu:

“... a més a l'horta d'aquesta Vila (Castelló)... Pere Granyana, pagés, tenia un heretament en el qual llaurava amb un parell de bésties i llaurant, amb la punt de la reixa va aixecar i va moure una pedra de més de quatre quintars de pes i sota la pedra va veure una imatge de pedra d'alabastre de nostra Senyora la Mare de Déu...”

Existeixen altres publicacions que marren d'una manera o l'altra la troballa, i en totes elles hi ha coincidència en què aquella es fa en un terreny que és propietat de Perot de Granyana. Així que mentre la troballa pot ser amb tota probabilitat llegenda, el personatge va haver d'existir en realitat.

Què sabem d'aquest personatge?

El llinatge Granyana procedeix d'alguns topònims catalans (Granyana de les Garrigues, Granyana de Cervera o Granyadella) que des d'època medieval forma part dels cognoms castellonencs.

SEgons el llibre de vèlues de la peita de 1371, exercia en la via com a notari un tal Bernat Granyana, que no posseïa terres a la partida de Lledó.

Al llibre de la Peyta de 1398, llibre on es reflecteixen per parròquies de Castelló a tots els ciutadans que havien de pagar l'impost de la Peyta, apareixen cinc veïns, el cognom dels quals éds Granyana, però tampoc, cap d'ells, posseeix terres al paratge de Lledó.

El professor Sánchez Adell va documentar en el seu dia que la primera ocasió en què un terreny agrícola apareix com a propietat d'un tal Guillamó Granyana és al primer terç del segle XV. Durant un període de més de deu anys la parcel·la pertany a Pere Granyana, fill de Guillamó, amb molta probabilitat el personatge a qui la llegenda atribueix el protagonisme de la troballa.

En 1479, després de la mort de Pere Granyana, algunes de les seues terres passen al seu fill, anomenat d'igual manera, i entre elles la parcel·la de Lledó, propera al santuari. A més, aquest membre de la família va comprar més terrenys situats al costat dels seus. A llarg de tot el segle XVI aquesta finca de Lledó va ser heretada pels Granyana, de generació en generació.

Quan Vicjana publica la seua Crònica encara vivien en la Vila els descendents d'aquell Perot de Granyana, en tercer o quarta generació, i el terreny de l'esdeveniment seguia sent propietat de la família.

Existeix, per tant, des de temps incert, una tradició oral sobre la troballa i una existència real de la família del Granyana.

A marcat tant a la cultura castellanenca l'existència d'en Perot que fins i tot a Castelló quan volem dir d'una persona que és un bon home, que no desconfia de ningú, que ajuda a tot el que li demana i que respon a tot amb el major somriure, diem que "és un Perot".

Joano "el tramusser"

Un dels personatges que ha quedat gravat en la memòria i forma part de la cultura popular dels castellanencs, per la popular cançó que tots els que som d'aquesta terra alguna vegada hem taral·legat, va ser "Joano el tramusser", un tipus simpàtic ixerriaire que amb el pas dels anys es va anar tornant esquerp.

Era Joano un venedor ambulat, com ho eren també en aquell Castelló de meitat del segle XIX, l'aiguadora, el venedor de terra per escurar, el d'herba o el de lleixiu, sen el seu suport la venda de cacau i tramussos, i la seua principal clientela la formada pels nens i nenes, així com les criades, cosa que aprofitava el savi comerciant per deixar anar algunes bromes de pitjor o millor gust, que agradavaen a les donzelles.

Les seues converses acompanyades sempre d'uns ordinaris gestos, eren tot un espectacle.

Joano va viure així feliç durant molts anys fins que un dia, mogut per l'ansia d'ampliar el seu negoci, es va veure involucrat en un desastre comercial, consistent en l'elaboració d'un gran rotllo que seria rifat el dia de la romeria de la Magdalena.

Amb tan mala fortuna que la rifa li va sortir malament, doncs amb una única aposta es van endur el rotllo, amb la qual cosa no va tenir guany, sinó pèrdues en no imaginar mai que podia passar el que va passar.

S'explica que d'aquesta pèrdua no es va restablir mai i que com una víctima més del seu esperit emprenedor, va perdre... la vida.

Encara avui ressona, cada vegada que s'acosta la Magdalena, aquest tonada:

*"tramussos d'Àfrica
que són fresquets
que els ven Joano
el tramusser..."*

Des d'aleshores i com a símbol de la mala fortuna que pot tenir qualsevo veí a l'hora d'iniciar un negoci, es recorda a Joano...

Àgueda Urban Fernández

La popular “castanyera” de la “Porta del Sol”, que va mantenir per molts anys la seua paradeta front la façana de l’antic hotel Suís.

A part de la seua popularitat, -guanyada a pols la seua relació amb tot tipus de clients-, es va fer famosa perquè al gener de 1878, va merèixer l’honor de ser seleccionada, formant parella amb el també castellonenc José Ripollés Caçador, per representar Castelló, ballant, davant el reial matrimoni, al Palau d’Orient, el “bolero de Castelló”, amb motiu del casament del rei amb la seua primera esposa, Maria de la Mercè d’Orleans i Borbó.

Es diu que va agradar tant als reis la interpretació del ball perla parella de castelloners que, a ell, el va nomenar “cvaller cobert”, privilegi de “Gran d’Espanya”, que permet a qui el rep parlar amb el Rei de peu i cobert, cosa que no és poc permetre, i a ella, li va concedir l’únic privilegi que, modesta i treballadora, li va sol·licitar: obtenir de per vida, llicència, -que cap ajuntament posterior li va prendre-, per tenir lloc de venda de castanyes a la Puerta del Sol de la seua ciutat i exempt de qualsevol pagament d’impostos.

Finalment dir que, fins ben entrats els anys quaranta del segle passat, Àgueda Urbà, es va mantenir ferm en el seu lloc, i que ja molt major, se la veia moltes vegades suportant inclemències del temps, amb temperatures baixíssimes, sota un enorme i negre paraigua que desplejava sobre el lloc de venda, en señal de pluja o protecció contra els rigors del sol.

La castanyera de la Porta del Sol ens recorda l’esforç que suposa el treballar a peu de vorera, amb molt de sacrifici i pot de profit, a la vegada que ens fa veure com la dansa tradicional del nostre poble, pot arribar a ser el llenguatge mímic de l’ànima i com el bolero de Castelló va arribar a la categoria de ball cortesà i aristocràtic.

Rositín Domínguez

Va ser per molts anys la dona més popular de Castello. En tots els esdeveniments que se celebraven a Castelló era present. Ningú sabia qui l’havia convidada ni com arribava a assabentar-se, però ca pacte començava abans que Rositín fos present.

Personatge popular castellonenc. Filla del docoro Domínguez, que vivia al carrer Colón, en el cantó amb Mealla. En el Pregó del 1952, va ser una de les primeres dones que es va vestir de castellanera, sense exercir cap càrrec, com ara dama o madrina; va ser representant una de les partides de Castelló.

La seua presència en actes o festes es considerava necessària com a signe de l’èxit de la programació. Era una dona extrovertida, parladora, simpática sempre. Va ser l’última persona que va tocar la campaneta de l’estació de la Panderola, en l’últim viatge del tramvia, en agost de 1963. Sovint els organitzadors d’una celebració deien allò de “Vinga, xiquets, que ja està ací Rosita Domínguez, ja podem començar”.

Era alta, simpàtica, tenia facilitat de paraula i es relacionava amb tothom. En morir l'any 1990, va ser enterrada a Ontinyent, però gràcies a un grup d'amics les seues restes van ser traslladades al cementiri de Castelló.

La seua imatge va quedar immortalitzada en una pintura al fresc, de Joan Soler Blasco, que decora el menjador del Casino Antic de Castelló.

Rosa Domínguez una dona en moltes ocasions incompresa, que simbolitzava amb la seua presència la solitud i, a la vegada, la integració, que vivia la festa molt intensament, una dona del Castelló tòpic i típic.

La seua participació activa en totes les manifestacions festives, culturals i etnològiques, la seua omnipresència en qualsevol manifestació de caràcter cultural o festiu, va aconseguir que, en la nostra cultura popular, a aquella persona que se la pot veure en qualsevol acte, en qualsevol lloc, a qualsevol hora a qualsevol punt de la ciutat, se la interpel·la dient-li: "Sembles la Domingues".

Tres dones amb caràcter

La cultura castellanenca és una cultura plural, poliédrica, integradora i, a forjar aquest esperit, han contribuït sens dubte molts altres personatges populars.

Recordarem a continuació a tres dones amb caràcter, d'empenta, que feien moltes i diferents coses al mateix temps, cuinaven, netejaven la casa, criaven..., tres lluitadores, que a més a més es guanyaven uns dinerets fora de casa, quan això era quasi un miracle. Tres dones propietàries del seu destí, que van triar on i com viure i que també, a la seua manera, van ajudar a forjar la cultura popular castellanenca des de l'enginy i la superació.

- Maria "*de les Pintetes*", una balladora i cantadora de carrer que en qualsevol moment entonava "la bien pagà" o "la hija de Juan Simón" formant corro i recollint, a la fi de la seua improvisada actuació, la calderilla que el públic li llançava. Una dona que va desaparèixer misteriosament de la ciutat un dia dels inicis de la guerra civil, rumorejant-se que havia mort en un bombardeig.
- Quica "*la margallonera*", venedora de margallons i dàtils de gos, comercialitzats amb crits per aconseguir l'atenció dels possibles compradors, sobre la seua dolçor.
- "*La pastora*", una dona recordada que recorria Castelló amb un xicotet carret arrastrat per un burret i carregat de geladores, venent refresquets. Una dona xarradora i incansable, venedora a domicili, a peu de carrer.

I ells no se queden curts

- “*El terrero*”, un home geperut i baixet, i amb cara de males puces que portava un carret de mà i viatjava amb el fill i la filla. El fill empentava el carro, la filla despatxava la terra argilosa, terreta per escurar, i el pare controlava i renyia continuament als dos menuts.
- *El sinyo Nasio*, “*el de la borreta*”, matalasser i esquilador. Com a matalasser se sabia de memòria totes les alcoves, escales i terrats del poble; en el que pertocava a esquilar, era dels més ràpids i apanyats del poble. Les seues professions el feien “el diari local”, ho sabia tot de tots, però mai parlava malament de ningú.
- *Rufino* “*l’home dels volantins.*” La major part dels veïns el jutjaven un poca-solta, el tenien per persona de molt poc senderi. La seua posició social era de poc de prestigi. Era allò que hui en dia diríem un ximple, tant ximple que “feia voltes de campana en l’aire per 10 cèntims”i, com després, en moltes ocasions no li’ls donaven, aleshores iniciava un volantí contrari, tot dient: “com no me’ls dones, (els cèntims) ara desfaig la volta”, pensant-se ter la major justícia del món.

Amb tots o amb un sol d’aquests personatges, podem fer-nos una idea aproximada de com som els habitants d’aquesta terra i de com han marcat la vida cultural popular de Castelló.

2A2.- Intel·lectuals, Artistes i “Sabuts”

Juntament amb els personatges esmentats abans, han ajudat a construir una identitat castellanera, tot un seguit de personatges que apareixen de tant en tant en la successió dels anys, per orgull del poble i a la major glòria de la ciutat.

Homes i dones singulars, en certa manera irrepetibles, que van brillar, la major part de les vegades, sense proposar-s’ho, en el cultiu de les ciències, les lletres, les arts, en el món dels sabers o de la política, al servei dels altres i, per descomptat, han afegit llustre a la comunitat de la qual van formar part, i quedaran sempre en la memòria col·lectiva de la ciutat.

Sent del tot impossible i impensable el nomenar i ressenyar totes les figures que al llarg de la història amb contribuït a conformar i sedimentar la cultura de Castelló, centrarem aquesta primera aproximació, considerant com a element discriminatiu el fet d’incloure només aquells que han assolit la categoria de fills predilectes o adoptius de la ciutat.

El títol de fill predilecte o fill adoptiu és la màxima distinció honorífica que atorga un municipi. L’atorgament d’aquest títol acostuma a ser molt restrictiu. Fill predilecte: s’atorga a un veí nascut a la població; fill adoptiu: s’atorga, en tot cas, a un veí o altra persona que no hi haja nascut al poble, independentment de si hi viu o no.

Predilectes (*Segons any de nomenament*)**Leandro Alloza Agut (1882) – Enginyer.**

Naix a Castelló el 26 de febrero de 1837. Estudia a Madrid a l'Escola d'Enginyers de Camins. Als 24 anys obté les oposicions a Obres Públiques i retorna a Castelló com a enginyer segon. Va ser ascendit deu anys després a Enginyer en Cap i es destina a Terol, renunciant per poder seguir treballant en la província de Castelló, on acabarà sent Enginyer Cap Provincial.

Sota la seua signatura figuren els projectes d'execució de diversos Ponts de ferro que acullen la via d'Almansa, València, Castelló i Tarragona. També va efectuar el disseny del port de Vinarós.

Al costat del polític Vicente Ruíz Vila, alcalde i president de la Diputació de Castelló, va iniciar el projecte de construcció del Port del Grau de Castelló.

Vicente Ruíz Vila (1882) – Advocat i polític

Naix a Castelló el 6 de març de 1826. Fou advocat i polític, diputat i senador a Corts. Va estudiar dret a la Universitat de València i es va doctorar a la Universitat de Madrid. Procurador síndic de Castelló, va formar part del sector més moderat del Partit Progressista, tinent d'alcalde, càrrec des del qual va proposar l'abolició de l'impost sobre els consums, raó per la qual va ser destituït. Va ser Conseller, Diputat i Diputat a Corts per Castelló.

De 1873 a 1874 va ser elegit alcalde de Castelló, alhora que es decantava per la monarquia. Va ser juntament amb l'enginyer Alloza un dels promotors del Port del Grau, president de la Lliga de Contribuents de Castelló i membre del Consell d'Administració de la sucursal del Banc d'Espanya a Castelló.

Va tenir la gran satisfacció personal de ser convidat en representació de la ciutat al casament del rei Alfons XII, sent testimoni de l'èxit aconseguit per la parella de ball de Castelló.

Fernando Gasset Lacasaña (1920) – Polític

Naix a Castelló el 1861. Fou un advocat i polític, diputat a les Corts Espanyoles durant la restauració borbònica i la Segona República. Va ser cap del Partit Republicà a Castelló, d'on va ser també alcalde en 1903, 1914-15 i 1917, i un dels polítics més importants de la província i membre de la maçoneria amb el nom simbòlic de "Velarde".

Va dirigir les manifestacions a Castelló per la proclamació de la República de 1930 però va perdre bona part del seu prestigi que tenia a la ciutat pel seu pragmatisme i per la seua negativa d'integrar-se en el Front Popular, coalició electoral entre partits que agrupava des de sectors de la classe mitjana demòcrata fins a les forces populars de partits d'esquerra i esquerra radicals en la dècada de 1930.

En esclatar la guerra civil espanyola va ser detés i condemnat per les autoritats republicanes en considera que havia recolzat la rebel·lió. Va passar quatre mesos a la presó i va ser desposseït dels seus béns.

En sortir, va marxar a França. Va tornar a Espanya en 1938, per la zona del País Basc ja controlada pels revoltats, creient estar fora de perill. No obstant això va ser novament detés, jutjat en un Consell de guerra i condemnat a sis anys de presó.

Gasset es va defensar argumentant que la majoria de membres del Partit Radical que eren de centre-dreta estrobavaen el llibertat, però ell no. Va sortir amb arrest domiciliari i presó atenuada a la fi de 1939 per problemes de salut, i fu posat en llibertat en 1940. Va morir el 14 de jun de 1941. Va ser indultat, a petició de la família per Franco en 1952, onze anys després de morir.

Joan Baptista Adsuara Ramos (1950) – Escultor

Escultor, modelador i tallista, nascut el 1893, va treballar tant la fusta com el ferro i la pedra. Republicà convençut fou professor a l'Escola de Belles Arts de Madrid i membre de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Fernando.

Autor d'escultura momental i aplicada a la arquitectura, obres d'imagineria i retrats. Premiat en diferents exposicions, practica un realisme robust i esquemàtic, a la recerca del ritme i de l'equilibri.

És autor, entre moltes altres obres, dels monuments al guitarrista Francesc Tàrrega i al pintor Francesc Ribalta ubicats al passeig que la ciutat va dedicar a Ribalta, així com l'escultura d'en Perot de Granyana, coneguda popularment com "els bous", una de les peces més volgudes i estimades pels veïns, situada al bell mig del passeig de Lledó.

Destaquen també la imatge de la Dolorosa de la capella de la Sang o la Font dels Artistes, dedicada als pintors i escultors castellanencs Cristóbal Bou, Camarón, Castell, Montoliu, Oliet, Puig Roda, Ribalta i Viciano, realitzada inicialment pel museu i instal·lada a la plaça de la Peixcateria.

En el camp de la cultura popular i amb mires a la celebració del VIIé centenari de les fesfes fundacionals de 1952 va realitzar, per encàrrec de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló, una gaiata monumental, amb fusta noble i figures escultòrique dignes de la seua mà, amb una enorme quantitat de punts de llum que, encara ara, més de 60 anys després, aporta un assenyalat símbol a la processó nocturna de les gaiates en un anual homenatge recíproc de l'artista al poble i del poble a l'artista, que els castellanencs associem, a mé a més, a l'estampa singular i costumista de "les xiquetes del meneo".

Podem contemplar un immens llegat de tota la seua obra al museu de la Diputació.

Joan Baptista Porcar Ripollés (1952) – Pintor

Nascut el 1899 va ser un pintor i escultor que va destacar com a animador cultural i al qual se li deu la troballa de les pintures rupestres del barranc de la Gasulla, a Ares del Maestrat.

Tt i haver mostrat una primera inclinació per l'ecultura, va iniciar-se a la pintura de lamà del pintor castellonenc Vicent Castell, qui el va admetre al seu taller l'any 1905. Becat per la Diputació va continuar els seus estudis a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València i a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona.

Va ser el fundador de l'Agrupació Ribalta, formada per joves artistes i intel·lectuals amb l'objectiu de dinamitzar l'ambient cultural de la ciutat. Com a arqueòleg va descobrir l'any 1933, en companyia d'Eduard Codina i Gonçal C. Espresati, les pintures rupestres de la Gasulla.

Fou un actiu col·laborador de la Societat Castellonenca de Cultura, publicant eal seu Butlletí una quarantena d'articles sobre arqueologia i pintures rupestres, realitzant també mitjançant la impartició de conferències, una important tasca de divulgació de l'art rupestre de les comarques interiors de la província.

Va exposar a Barcelona, Venècia, Oslo, Buenos Aires, París, València i Madrid. En aquesta darrera ciutat va obtenir l'any 1954 la primera mdalla a l'Exposició Nacional de Belles Arts.

L'any 1932 va ser un dels signataris de les Normes de Castelló. Al final de la seua vida va escriure la seua autobiografia, amb el títol *Trencs, moradures i verducs*.

Hi ha obra de Porcar al Museu de Belles Arts de Castelló, sent l'autgor de les pintures murals que adornen l'escala principal de l'ajuntament. L'obra de Porcar es caracteritza pel conreu d'un paisatgisme rural inicialment influït per l'obra de sorolla, amb una evolució estilística al llarg de la seua carrera vers un major esquematisme i abstracció.

Bernat Artola Tomàs (1963) – Poeta

Va nàixer al carrer dels Cavallers de Castelló l'any 1904. Des d'infant va viure envoltat per un ambient d'amor i estima a la cultura; son pare, a banda de les arts plàstique conreava la música com aficionat. Aviat, va destacar per la seua destresa en el dibuix, tenint l'oportunitat de gaudir de destacalbes professors, molt influents en l'ambient culttural de Castelló de les primeries del segle XX, com ara Eduard Julià Matínez, Salvador Guinot Vilar i Lluís Revest Corzo.

La passió pel dibuix i la pintura va ser anterior a la seua carrera literaria, l'any 1914 va fundar en companyia de Joan Baptista Porcar "l'agrupació Ribalta", una associació de joves artistes. Aquestes activitats li van permetre establir lligams amb els més destacats representants de la cultura local, molts dels quals esdevindiren amb el pas del temps imprescindibles intel·lectuals de la important

“generació” cultural castellanenca de preguerra, com ara Enric Soler i Godes o Vicent Sos Baynat.

A Barcelona, mentre estudiava arquitectura, va començar a escriure els primer poemes, obtenint els seus primers èxits, en guanyar la Viola d'Or als Jocs Florals de València i la Flor Natural dels Jocs Florals de Lo Rat Penat.

Amic d'Unamuno, retornat de Barcelona, va començar a dedicar-se de le a la creació literaria portant una vida de “bon vivant”, lliure de preocupacions econòmiques. Són anys d'unagran activitat, amb viatges a Barcelona, València, Madrid i Salamanca, en què va produir una gran quantitat d'obra en català i en castellà ien què també es va dedicar al disseny industrial, menester que Artola es prenia més com afició que com ofici.

Malgrat no agradar-li massa les manifestacions de caràcter col·lectiu, gaudir d'un aferrissat esperit d'independència i no estar massa interessat per la política, va participar en el segon Congrés Internacional d'escriptors per a Defensa de la Cultura, celebrat a València, formant part de la delegació valenciana junt amb Carles Salvador, Enric Navarro i Borràs, Adolf Pizcueta i Ricard Blasco.

En acabar la guerra va ser depurat i s'inicia aleshores un període marcat per les dificultats econòmiques, provocades pel no reconeixement pel nou govern del rang de professor i en part per la seua personalitat lliure i inconstant.

Molt implicat en la vida social de Castelló, com assidu membre de diverses tertúlies i com a organitzador d'esdeveniments de caràcter festiu, la seua obra pren dues vies divergents; per una part, es va dedicar a la poesia de caràcter popular (per exemple llibrets de gaiates i de falles) i, per l'altra, a la producció més introspectiva.

Així mateix, col·labora amb diversos diaris i manté la seua activitat “jocfloralística”. L'any 1942 col·labora en l'estrena a Castelló de l'òpera La Filla del Rei Barbut, de Matilde Salvador. La compositora castellanenca musicaria també alguna de les seues poesies.

L'any 1952 desencantat de l'ambient provincia que percebia a Castelló i amb la necessitat de trobar una ocupació estable, es va traslladar primer a Barcelona i després a Madrid.

El 1956, un decret del Govern que reconeixia els professors “cursillistes” li fa albirar la possibilitat d'obtenir una plaça de professor i atènyer una situació econòmica més estable. La desitjada plaça però, no va arribar abans de la seua mort la vesprada del 8 de maig de 1958 a causa d'una afecció cardíaca

Les mostres d'homenatge al poeta es van succeir a la seua ciutat on la Societat Castellanenca de Cutura li va dedicar un estudi al seu butlletí d'abril-juny de 1959. A València se li va retre homenatge postum a la Universitat i a Lo Rat Penat. El seu lema i exlibris va ser sempre “Per damunt la mort, la vida”.

Fernando Herrero Tejedor (1969) – Polític

Polític nascut el 1920 que va ser ministre Secretari General del Moviment Nacional en el penúltim govern de Franco. Fou Cap del servei de Justícia o Dret en la província de Castelló, nomenat, poc després, sotscap provincial del Movimiento a Castelló.

Sent governador d'Àlvia, l'any 1955, va conèixer Adolfo Suarez, convertint-lo en el seu secretari personal. A l'any següent és nomenat governador civil de Logronyo i el 1961 Sotssecretari General del Moviment, accedint el 1975 a la Secretaria General, càrrec que exerceix fins a la seua mort, ocorreguda per un accident d'automòbil el 13 de juny de 1975, en la localitat segoviana de Villacastín.

La posició d'Herreo Tejedor va ser bastant peculiar dins del règim, ja que se li tenia per falangista amb clares connexions amb l'Opus Dei, corrents de pensament que se suposava enfrontades. Va ser considerat des de mitjans dels anys 60 com un polític amb futur per al període posterior a la mort de Franco i se'l suposava proper al llavors Príncep d'Espanya.

Va ser considerat sempre com el mentor polític de Suarez i es recordat com una persona amb un gran sentit de l'humor, continu somriure als lalvis que exercia el seu castelloenerisme allà on vivia, que mai va oblidar els seus orígens, on, malgrat viure a Madrid, retornava sempre que podia, sobretot en festes.

Miquel Peris i Segarra (1984) – Poeta

Nascut el 1917 va ser el poeta castellanenc més prolífic de la segona meitat del segle XX.

Va començar a escriure a l'edat de quaranta-cinc anys, tot i que abans havia desenvolupat activitats com a animador cultural, com a membre de les missions pedagògiques que durant la Guerra Civil van portar el teatre i altres expressions culturals a les comarques septentrionals del País Valencià.

Es declarava admirador de Salvador Guinot i Bernat Artola i va destacar a nivell local des de l'inici de la seua carrera literaria, inclinant-se per un estil de caràcter pairalista i sense abandonar el cànon estètic que Joan Fuster qualificaria de "pairalisme sentimaneta". No obstant això, en la dècada de 1970, va encetar una línia més intimista amb la producció dels poemaris que han estat considerats com el més reeixit de la seua trajectòria.

Va editar el primer llibre el 1967 (Aiguamoll i senill) i va arribar a publicar un total de 17 poemaris. Algunes de les seues obres van resultar premiades en diferents jocs florals.

<http://www.youtube.com/watch?v=Zh9HFrpHJgY>

Vicent Sos Baynat (1989) – Geòleg

Nascut l'any 1895 va ser un geòleg educat en un tarannà humanista i a la vegada científic. Va cursar la carrera de Ciències Naturals i ingressar el 1922 en el Museu Nacional de Ciències Naturals de Madrid, on va assolir la categoria de professor de geologia.

Va ocupar el càrrec de director de l'Institut Ribalda de Castelló i va formar part de la delegació espanyola en el Congrés Geològic Internacional, celebrat a Rússia, on va presentar un treball sobre la geologia de la nostra província.

En acabar la Guerra Civil espanyola, els components de la delegació van ser depurats i desposseïts dels seus càrrecs. Amb penes i treballs va poder continuar la seua formació a França, Anglaterra, i a la Universitat de Cincinnati, als Estats Units, on va especialitzar-se en petrografia.

L'any 1967 se li va permetre reingressar com a catedràtic d'insititut, amb la condició que es retirara immediatament sense dret a jubilació. Va iniciar un pleit fins que el Tribunal Suprem es va pronunciar a favor seu, permetent-li tornar a l'ensenyament durant tres anys i amb dret a jubilació.

Va publicar nombroses monografies i estudis sobre Villuercas, Montánchez, Sierra de San Cristobal, i en especial la seua mineeralogia. Entre els seus estudis sempre ha estat present la geologia de Castelló.

Entre altres moltes distincions, el 18 de maig de 1992, va ser nomenat Doctor Honoris Causa per la Universitat Jaume I de Castelló.

Matilde Salvador Segarra (2003) – Compositora i Pintora

Va naixer el 1918 i segons ella mateixa: “la condició de ser dona i haver nascut a Castelló, han marcat la meua vida i la meua obra. No es comprén la meua producció musical i pictòrica sense estos llaços”.

Compositora, cantant, pintora, musicòloga, va destacar pel seu ferm Compromís amb la llengua i cultura valencianes.

Nascuda al si d'una família de tradició musical, als sis anys es va iniciar en la música, als quinze, va estrenar la seua primera composició per a cor a sis veus mixtes, als 18 va donar el seu primer concert a València. Eixe any el Consell Valencià de Cultura li va premiar les seues *Tres cançons valencianes* i obté el títol de Piano en el Conservatori de Música de València. En 1939 dona a conèixer la seua música a Manuel de Falla, en 1943 es va casar amb el seu professor d'harmonia Vicente Asensio, continuant com a docent en el Conservatori Superior de Música de València, fins a la seua jubilació en 1989.

Va compondre nombroses obres de diferents gèneres. Va musicar infinitat de poemes de diferents autors (Joan Fuster, Bernat Artola...) És l'única dona que ha estrenat una òpera (*Vinatea*) en el teatre del Liceu de Barcelona l'any 1974.

La *Marxa del Rei Barbut* de 1940, obertura de la seua òpera prima *La filla del Rei Barbut*, va esdevenir en *Marxa* de la Ciutat de Castelló en 1987.

Una dona incansable, va saber guanyar-se el respecte i el reconeixement de la classe intel·lectual en el panorama compositiu, en una època en què no resultava fàcil intorudir obra pròpia i en valencià, en un repertori dominat pels treballs masculins. Una dona líder, valenta, prestigiosa, estimada i respectada. Un dels personatges “capitals de la cultura valenciana i , especialment, de la cultura musical castellanera”.

Germà Colon i Domènech (2014) – Lingüista

Nascut l'any 1928 un dels lingüistes més importants per a la filologia romànica i la lexicologia catalana. És actualment catedràtic emèrit de la Universitat de Basilea.

Va estudiar filologia romànica a la Universitat de Barcelona amb filòlegs de la talla d'Antoni Badia i Margarit i Martí de Riquer, abans de llicenciar-se el 1951. Va doctorar-se l'any següent a la Universitat de Madrid, amb una tesi de dialectologia sobre la parla de Castelló. Colon és el primer filòleg valencià que ha pres la seua parla de Castelló com a punt de partida per als seus treballs, així com la documentació i els escriptors valencians de l'època Mitjana.

Considerat el primer romanista d'Espanya, els seus treballs sobre la caracterització del català com a llengua galoromànica i els interrelacionaments entre l'espanyol i el català són indispensables per a qualsevol humanista.

Desenvolupa la seua carrera acadèmica a la universitat de Basilea on va crear una escola hismística i catalanística. És un d'aquests lingüistes, rara avis, amb un gran coneixement i curiositat per la literatura.

“No hi ha res que defineixi tant l'home com la seva parla, res que l'afecti de manera tan profunda (...). A cap catalanoparlant li cedeixo una mica en passió per la meua llengua materna, però pocs em superaran en la meua admiració per l'esplèndida llengua espanyola. Així, m'he aproximat a les dues, a la seva història mil·lenària i entrecruada de rutes comuns o divergents, amb un afecte que la llunyaniageogràfica fa més intens i empara dels frecs de la quotidianitat”

Sempre reconforta i tranquil·litza saber que encara queda algú capaç de pensar amb rigor, equanimitat i amor provat, utilitzant raons filològiques, científiques, sobre dues llengües que conviuen en harmonia.

Ha donat la seua biblioteca personal (més de 20.000 volums) a la Universitat Jaume I de Castelló que, acull la Fundació que porta el seu nom, una institució de caràcter cultural que possibilita l'accés d'investigadors i estudiosos de la Filologia Romànica d'arreu del món als Fons bibliogràfics del doctor Colon.

Malgrat haver passat gran part de la seua vida fora de la seua terra, el professor Colon mai s'ha oblidat dels seus orígens, la qual cosa reflecteix ben clarament el tarannà humà i acadèmic de l'il·lustre catedràtic de la Universitat de Basilea.

Adoptius (segons any de nomenament)

José Clarà Piñol (1922) – Metge

Nascut a Torreblanca el 1859, de família benestant, es va llicenciar com a metge al 1881. Immediatament va obrir clínica privada a Castelló. Al gener de 1883 va ser nomenat cirurgià primer de l'Hospital Provincial de Castelló i poc després també metge forense, ofici que va exercir durant quinze anys. El 1897 va guanyar per oposició la plaça d'inspector provincial de sanitat.

Com a tal van destacar les seues actuacions en els epidèmies de cólera de 1885-1886, davant el brot meningític de Canet lo Roig, en 1914, i en ocasió de l'epidèmia de grip de 1918. En contace amb el doctor Ferran, amb el qual va col·laborar en les campanyes de vacunació anticolèrica arran dels esmentats brots de 1885 i 1886, va desenvolupar a Castelló unagran activitat per a la prevenció de laràbia, en lamateixa línia de treball que seguia el metge català al laboratori municipal antiràbic de Barcelona.

Al febrero de 1905 va ser nomenat acadèmic corresponen de la Reial Acadèmia de la Història. Va assessorar en el projecte de construcció del nou Hospital Provincial, inaugurat el 1907, una institució en la qual va desenvolupar gran part de la seua vida professional.

El 1919 el seu poble natal, Torreblanca, el va distingir amb el títol de fill predilecte. En 1922, a més de ser nomenat fill adoptiu de Castelló i president honorari del Col·legi de Metges, també va rebre la Creu de l'ordre Civil de Beneficència.

Lluís Revest Corzo (1963) – Historiador

Natural de València on va nàixer el 1892, va viure des de ben menut a Castelló pel trasllat del seu pare a la delegació d'hisenda. Va ser juntament amb "els sabuts" Àngel Sánchez Gozalbo, Gaetà Huguet Breva, Joan Carbó Domènech i Salvador Guinot Vilar, un dels fundadors de la Societat Castellonenca de Cultura, una entitat activa a Castelló des del 1919, creada amb la intencionalitat de promoure els estudis històrics i filològics de Castelló i les comarques del nord del País Valencià.

Llicenciat en historia va començar a interessar-se per la difusió de la llengua i cultures pròpies, començant a impartir classes de gramàtica valenciana al Casino dels Artesans.

En fundar-se "la Castellonenca", de laque va ser per molts anys secretari, va fer-se càrrec de l'estudi de les Cartes Pobles, degut al seu coneixement de les llengües clàssiques.

La seua obra més lloada és *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*, on demostra grans coneixement lingüístics que v ser una contribució fonamental per a l'acord que desembocà en la signatura de les Normes de Castelló, en fer un estudi profund de les tesis de Pompeu Fabra i proposar-ne les adaptacions escaients per a la varietat valenciana de la llengua catalana.

Va ocupar els càrrecs de bibliotecari de la Biblioteca Provincial de Castelló, arxiver municipal i, en morir Salvador Guinot, l'any 1944 va ser nomenat cronista de la ciutat.

Autor dels gojos de Lledó, escrits el 1916 i de gran bellesa i profunditat teològica al que, només un any després, un altre castellonenc, mossén Vicent Ripollés Pérez, canonge de la catedral de València, va ficar música. Gojos coneguts per tots i que comencen així:

“Del poble de Castelló / sigau llum i auxiliadora / de l'amor nostre, Senyora / Mare de Déu de Lledó”.

<https://www.youtube.com/watch?v=Dkr04UiZ5dU>

Casimir Melià Tena (1989) – Enginyer i Escriptor

Natural d'Albocàsser on va naixer el 1902, cursa ciències exactes a Madrid i s'especialitza en l'enginyeria nuclear a Barcelona. Desenvolupa la seua tasca com a enginyer de l'estat a la Prefectura d'Indústria a Terol i Castelló, realitzant deiverses investigacions i estudis en camps com l'electricitat i l'energia nuclear, descobrint i patentant un model de gasògen per a automoció i que va ser emprat en autobussos, camions i cotxes.

A la mort de Carlos G. Espresati el 1970 es va fer càrrec de la presidència de la Societat Castellonenca de Cultura, etap en què conreà l'escriptura amb gèneres com l'assaig i la narrativa, tant en castellà com en català.

La seua extensa bibliografia abasta llibres i articles sobre energia, indústria i economia dels pobles castellonencs, assajos de reflexió filosòfica i obres de creació literaria amb narracions que tenen per tema personatges i ambients del món més proper a ell; al costat d'aquests treballs va desplegar una gran activitat de divulgació científica a través de columnas als diaris i conferèncie. Va morir a Castelló a l'octubre de 1992.

Ricardo Garcia (2014) – Mossén

El pare Ricardo va neixer a Forcall en 1930 i ha desenvolupat a la ciutat la seua tasca pastoral des dels anys 70 del segle passat. Una vida sencera dedicada pedr i per a les persones que menys tenen. Homes idones que viuen al carrer, molts d'ells sense ni tan sols familia, malalts o patint la xacra de la drogadoicció. Persones que han trobat a Castelló, a l'Obra Social d'Integració al Marginat (OSIM) del pare Ricardo, una raó per lluitar, per somriure, per seguir endavant.

Per fer un Castelló més humà i solidari va crear la granja sunamita, capaç d'acollir a més de 50 persones sense sostre, va obrir una casa per acollir malalts de SIDA que no ateniien en cap lloc, va dur a terme una campanya per albergar persones sense llar a cases particulars, va impulsar un menjador social, va construir una escola per escolaritzar nens gitanos, entre altres moltes iniciatives. Ricardo Garcia, mossén Ricardo ha sabut denunciar i obrir els ulls a la societat, exemple d'hujilitat i treball abnegat.

L'Obra Social del Pare Ricardo és un exemple que perdurarà durant molts anys a Castelló. Amb la mateixa senzillesa i dedicació d'altres grans noms com Cardona Vives, Isabel Ferrer o el bisbe Climent, per citar alguns dels més coneguts i recordats.

I arribem al final. En aquesta segona sessió hem recordat i reviscut uns personatges que amb els seus somnis, les seues vivències i la incidència dels seus quefers diaris en aquesta ciutat, han marcat el significat de "ser de Castelló".

Cadascun ha aportat la seua saviesa, la seua cultura, el seu esperit i la seua passió per Castelló i els seus veïns.

Personatges en què tots, d'una o altra manera, ens reconeixem. Homes i dones grans, treballadors humils, figures amb projecció, persones de cultura, de bondat i de vida apassionada, que han propiciat amb entusiasme el fet cultural en Castelló.

